

Miért jó a rossz a jóban?

Gondolatok az emberi agresszióról

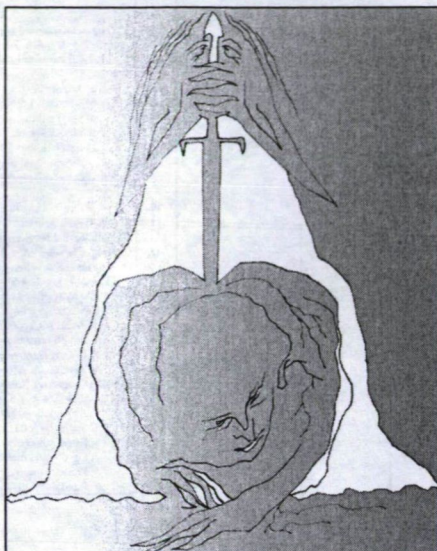
„Ha a modern világ és annak problémái kevesünk számára engedi is meg, hogy hajlandó legyünk fajunkat homo ludensként jellemezni, jó, ha időről időre emlékeztetjük magunkat arra, hogy még mindig van bennünk valami, ami többé tesz bennünket pusztá létfenntartóknál.”
(Peter LOIZOS)

Ki nevet a végén

The Big Delete (a Duke Nukem számítógépes szoftver főhőse)

A különféle emberi csoportok és közösségek közötti békés és alkotó együttélés feltételeinek végiggondolásában, azt hiszem, abból célszerű kiindulni, hogy az iparosodás két évszázadával létrehozott modern világgazdaság ma még csak félkarú óriás. A piacmechanizmus láthatatlanul is ellenállhatatlan keze kiválóan megszervezte a gazdasági körforgás termelési ciklusait, és ezért nem tanít meg közösen gondolkodni. Nem ad megnyugtató megoldást a megtermelt áruk és szolgáltatások elosztásához, vagyis a tartós és globális gazdasági és társadalmi egyensúly feltételeinek kialakításához.¹

Az ember és a bolygó békés és tartós együttélése terén a közös dolgainkra irányuló globális gondolkodásnak ma még az adatgyűjtés és a kutatás terén jelentkeznek legfontosabb és legsürgősebb feladatai. Az iparosodott vidékek erdeiben egyre nagyobb mértékben jelentkező minőségi leromlásnak és a helyenkénti gyors pusztulásnak mik az okai? Valóban a hőerőművek kéndioxid- és nitrogén-oxid-szennyezése a legjelentősebb ok – ahogy a kutatók egy része véli? Vagy inkább több tényező kedvezőtlen összetalálkozásáról van szó – ahogy más kutatók gondolják? Mennyire veszélyes bolygónk magaslégszennyezésének az utóbbi években a

déli sarkvidék felett bekövetkezett elvékonyodása? Valóban közvetlen és egyértelmű emberi hatásról van szó – ahogy a kutatók egy részének vélekedése nyomán a társadalmi és politikai köztudatban elterjedt? Vagy inkább a ma még kevésbé ismert természeti tényezők okozta ciklikus ingadozását észleljük, amelyben az emberi tényezők hatása másodlagos? – ami mellett az előbbivel lényegileg azonos súlyú érvek és vélekedések szólnak.

Ma még azokban a kérdésekben is távol vagyunk a regionális vagy globális társadalmi válaszadástól, amelyekben a környezeti változás emberi eredete és annak oksági láncolata főbb vonásaiban egyértelműen és savasodása vagy a szén-dioxid és más légszennyező „üvegházgázok” feldúsulásának hatása bolygónk éghajlatának hosszabb távlatú alakulására. Ezekben az esetekben is jórészt hiányzik még az okok és a hatások területileg és időbelileg részletezett felbontása – ami nélkül pedig a szóba

jöhető regionális vagy globális válaszok körét és hatékonyságát nem lehet érdemlegesen lehatárolni.²

A túloldalon, avagy miért rossz a jó a rosszban

„A természet képes lesz újraalkotni magát, ha a tápláléklánc utolsó láncszemét eltávolítjuk.” (Mike Roselle)

Minden emberi társadalom szívét éltető izomzatként hálózza be az olyan történetek szövedéke, amelyek a legalapvetőbb kérdéseinkre igyekeznek válaszolni: kik vagyunk, miért vagyunk itt? Azonban a természeti világgal való kapcsolatunk romboló jellegének egyre nyilvánvalóbb voltával kezdünk kételkedni a mintául szolgáló (értékközvetítő) mesék értelmében, és olykor annyira elrugaszkodunk tőlük, hogy egészen újakat találunk ki az emberi civilizáció jelentéséről és céljáról.

GORE írja le a „mély ökológia” híveinek nézetrendszerét, mely az ember kapcsolatát a Földdel mintegy betegségként definiálja. Eszerint az emberek a kórokozó (vírus) szerepét játsszák, akik kiütéseket (városok) és lázat (globális felmelegedés³) okoznak a Földön, fenyegetve a bolygó létfontosságú életfunkcióit. A „mély” ökológusok a globális rák szerepét juttatják nekünk, amely gátlástalanul terjed, áttételeket hoz létre városok formájában, és saját táplálásunkra és terjeszkedésünkre használja azokat a forrásokat, amelyekre a bolygónak szüksége van – egészsége megőrzéséhez.

Egy újabb megközelítés szerint az emberi civilizáció valamiféle HIV-vírusnak tekinthető, ami AIDS betegségbe dönti a Földet. Az emberiség a Föld ellenállóképességének és immunitásának elpusztítása során fejlődik.⁴

¹ Így vált lehetségessé, hogy amíg az országok egyik csoportja az élelmiszertermelés korlátozásának célszerű módozatain fáradozik, a másik csoportban évente milliók és százmilliók napi közelségben néznek szembe az éhhalállal és maradnak súlyosan alultápláltak; vagy hogy a kitermelt elsődleges energiaforrások 80-90%-át az emberi népesség 20-25%-nyi kisebbsége használja fel. A gazdasági körforgás arányos és méltányos működéséről a fejlett ipari országokban és a „jóléti társadalmakban” a viszonylagosan magas munkabér, valamint az igen gondosan kidolgozott adórendszer és szociálpolitika gondoskodik. Mindezekre a fejlődő országokban – jórészt éppen a gyarmati rendszer örökségeként kialakult periferiális helyzetük, valamint külső és belső megosztottságuk miatt – ma még többnyire nincs lehetőség. [SZESZTAY KÁROLY – SZ. GÁBOR MARGIT: Bolygónk véges türelme. 1992]

² Az iparosodás gépeit és energiahordozóit a piacmechanizmus láthatatlan keze tette új társadalmi szint létrehozójává; az iparosodás társadalmi és környezeti kapcsolatait feltáró informatikának is szüksége van egy láthatatlan kézre (vagy inkább talán láthatatlan agyra és szívre), vagyis arra, hogy bolygónk lakói országokénti és sokféle más megosztottságban élve is megtanuljanak globálisan gondolkodni és érezni. Ez lényegében az „én” és „nem én”, illetve a „mi” és „nem mi” fogalmához kapcsolódott eddigi történelmi képzetek és beidegződések felülvizsgálatát, vagyis az egyéni és társadalmi tudat belső korlátjainak fokozatos és jelentős tágítását kívánja. (SZESZTAY – SZ. GÁBOR (1992))

³ A gyors szaporodással a szenvedő alany láza jelzi a „test” harcának kezdetét, hogy antigéneket mozgósítson, amelyek megtámadják a behatoló kórokozókat, elpusztítják őket és megvédik a szervezetet.

⁴ [AL GORE: Mérélen a Föld. (1993)]

Az analógia nyilvánvalóan hibás. Hibás, mert úgy határozza meg az embereket, mint akik *eredendően* és ragályosan pusztítók. A hasonlat belső logikája pedig arra vezet, hogy csak egy megoldás van: eltávolítani az embert a Föld színéről. Amint azt MIKE ROSELLE, a mély ökológiát támogató „Először a Föld!” csoport egyik vezetője mondja: „A természet haláláról hallunk, és ez igaz, de a természet képes lesz újraalkotni magát, ha a tápláléklánc utolsó láncszemét – vagyis magunkat – eltávolítjuk”.⁵

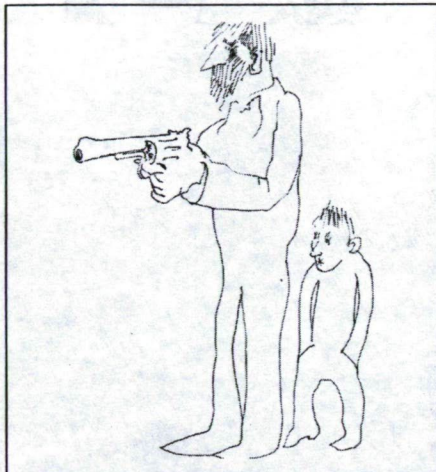
Egyesek, akik ezt fogadják el vezető elvként, ténylegesen háborúra szólítanak fel az emberi faj ellen a bolygó megvédése érdekében. Az antigének szerepét vállalják, amelyek lassítják a betegség terjedését, időhöz juttatják a Földet, hogy az öszszegyűjthesse erőit, amellyel le tudja győzni, szükség esetén meg tudja semmisíteni a behatolókat. DAVE FOREMAN, az Először a Föld! társalapítója szavaival élve: „Itt az ideje, hogy egy harcos társadalom nőjön ki a földből és a pusztítás fenevadja elé vessen magát, hogy antitest legyen az emberi himlő ellen, amely feldúlja ezt a drága, szép bolygót”.⁶ A mély ökológia egyes hívei – ezt mindenképpen ki kell mondani – kevésbé rugaszkodnak el a valóságtól.

Erkölcsi elfogadhatatlanságán kívül a fenti nézetek hiányossága, hogy nem képes megmagyarázni: hogyan tudunk megoldást találni az általa leírt problémára. RENE DESCARTES és FRANCIS BACON, a tudományos forradalom gondolkodói az embereket testtelen (testetlen) intellektusokként határozták meg, akik elkülönülnek a fizikai világtól. A mély ökológia megalapítója (ARNE NAESS norvég filozófus) úgy definiálja az embert, mint idegen jelenlétet a Földön.

Az emberi lények és a Föld filozófiai szétválasztása kartézianus megoldásának modern változatában a mély ökológia hívei egy olyan állapotot idealizálnak, ahol nincs kapcsolat az ember és a Föld között, de következtetéseikre olyan alapon jutnak, amely furcsa módon ellentétes DESCARTES-éval. „Ahelyett, hogy absztrakt lényeknek tekintenek az embereket, akik a Földdel csak a logikán és az elméleten keresztül érintkeznek, a mély ökológia hívei az ezzel ellentétes hibába esnek, vagyis majdnem kizárólag fizikai szinten definiálják az ember és a Föld közötti kapcsolatot – mintha semmi mások nem lennének, csak humanoid testek, genetikailag programozva pestises

szerepünk eljátszására, mintha nem lenne intellektusunk vagy szabad akaratunk, amellyel megérthetnénk vagy megváltoztathatnánk a számunkra előírt utat.”⁷

Az emberi történet kartézianus megközelítéséből azt vonhatjuk le, hogy különállók vagyunk a Földtől, ezért jogunk van azt úgy tekinteni, mint ami nem több források lelketlen gyűjteményénél, amit kiaknázhathatunk, akár milyenek is vagyunk; és ez az alapvetően téves felfogás juttatott minket a jelenlegi válságba. De ha a mély ökológia hívei új elképzelése vészesen té-

ves (vagy mi – kívülállók – annak tekintjük) is, azért legalább egy lényeges kérdést kiprovokál: hogyan juthatunk ebbe a válságba?

A válasz egy része tény: az új történetnek egy természetes és egészséges kapcsolatról kell szólnia az emberek és a Föld között (Istennek az emberiséggel kötött szövetségének régi története és az, hogy az emberre bízta a jó sáfár és hűséges szolga szerepét.).

Az *érzések* jelentik az alapvető kapcsolatot az elme és a test között, vagy másképpen mondva az intellektusunk és a fizikai világ között. (Gondoljunk az agresszióról írtakra.)

Az az elképzelés, hogy az emberek testetlen intellektusként működhetnek, lényegében arra az abszurd elképzelésre fordítható le, hogy kizárólag a kéreg funkciói számítanak az agyműködésben.

Az absztrakt gondolat csak a tudatosság egyik dimenziója. A másik (nem kevésbé fontos dimenzió) az érzéseink és érzelmeink, észleléseink, saját testünk és a természet tudata. Ragaszkodásunk a szürkeállomány felsőbbrendűségéhez nagy árat követel, mert egy testetlen elmének

az a feladata, hogy valamilyen módon figyelmen kívül hagyja az intenzív fizikai fájdalmat, amely egy hiány szüntelenül gyöttrő tudatából ered, s ez a hiány az élet megtapasztalása egy teljesen egységes testi és szellemi lényben. Az élet mindenkit személyes, vagy a körülményekből fakadó problémák elé állít. A testi fájdalomnak sokféle fajtája van, amely elől szeretnénk elmenekülni.⁸

Csak egy maradhat Küzdelem a (belső) tengerekért

Feltett kérdéseinkre mindezek alapján a következőket válaszolhatjuk: az embernek a Föld elpusztítása felé haladó jelenléte (az agresszív jellemzőkkel együtt) nem tekinthető agresszióknak. Tevékenységeink, a az emberiség fejlődése csakis az ember esendő beprogramozottságából kifolyólag tekinthető az emberiség (a Föld) elpusztítására tett kísérletnek? Végeredményben a helyzet sok publicista véleményével ellentétben nem reménytelen. A feloldás keresésekor ki kell emelni, hogy az biztosan nem lehet „...olyan szerkezet, amelynek *egyetlen* hatalmi rangsora és ideológiája van, s amelyik a világ társadalmait rá akarja kényszeríteni, hogy beledömjék egy egységes tömbbe. Ellenkezőleg, a kulturális sokféleség, az életmódok sokfélesége a cél, amelyek együtt léteznek és egymással összeegyeztethetők.”⁹ Miközben ki kell zárni az önvészélyes porszem kiirtására tett kísérleteket (legalábbis a hatalomra kerülésből), a szellemi-etikai felzárkózás elősegítése érdekében nyíltabbá, szervezettebbé kell tenni az emberi személyiséget.

ZKÖ

Felhasznált irodalom

1. CSÁNYI VILMOS: *Viselkedés, gondolkodás, társadalom: etológiai megközelítés*. Bp. 1994
2. KOPPÁNY GYÖRGY: *Lakható marad-e a föld?* Bp. 1993
3. GORE, AL: *Mérlegen a Föld*. Bp. 1993
4. GYÖRGY LAJOS: *A jót választanod kell*. Bp. 1996
5. SZESZTAY KÁROLY – SZ. GÁBOR MARGIT: *Bolygónk véges türelme*, Bp. 1992
6. ZSOLT PÉTER: *Az agresszió. A szociálpszichológia és a szociobiológia agresszió felfogása* (kézirat)

⁵ [AL GORE: *Mérlegen a Föld*. 1993]

⁶ [AL GORE (1993)]

⁷ [AL GORE: (1993)]

⁸ A járványokkal foglalkozók számára megszokott dolog, hogy fizikai rendellenességek okát olyan társadalmilag elfogadott szabályokban keressék, amelyek rendkívüli megterhelést jelentenek a különösen érzékeny emberek számára. A modern civilizáció például majdnem teljes bizonyossággal megmagyarázza a magas vérnyomás járványos előfordulását az olyan országokban, ahol a táplálék nagyon sok nátriumot tartalmaz. [AL GORE (1993)]

⁹ Hans-Peter Dürr fizikus, az 1987. évi Alternatív Nobel-díj egyik jutalmazottja. [Idézi GYÖRGY LAJOS: *A jót választanod kell*. 1996]